

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ У СУЧАСНИХ ПОЛІТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Доводиться необхідність розрізняти модернізацію як теорію і як процес. Зауважується, що варто також розрізняти модернізацію в широкому сенсі (як постійний процес виробництва певних відповідей на виклики оточуючого середовища) та в вузькому розумінні (як процес засвоєння моделей економічного, соціального, політичного та культурного розвитку західного суспільства).

Розкривається зміст теорії модернізації як міждисциплінарної системи поглядів, ідей, схем, і моделей аналізу, що розкриває динаміку подолання відсталості традиційних суспільств, вивчає закономірності трансформації перехідних суспільств у сучасні, розвинені.

Як процес модернізація трактується сучасною наукою як процес набуття менш розвиненими суспільствами низки рис, характерних для більш розвинених суспільств.

Виокремлюються декілька етапів в еволюції теорії модернізації, розглядаються особливості кожного з них. Перший етап (середина 50-х – 60-ті роки ХХ ст.) був періодом зародження і становлення теорії модернізації, вироблення на її основі конкретно-орієнтованих моделей соціально-економічного розвитку. На другому етапі модернізації відбулася переоцінка ідей першого етапу, аналіз прорахунків, виявлених суспільно-політичною практикою. Було доведено, що модернізація має і зворотній вектор. Головним елементом, від якого залежить характер перехідних процесів і перетворень, почали вважати соціокультурний чинник. Третій, сучасний, етап модернізації (кінець 1980-х – початок 1990-х) проходив за умов розпаду світової соціалістичної системи, коли постсоціалістичні країни намагалися, завдяки вестернізації, стати в один рівень з розвиненими західними країнами. Відзначається помилковість механічного перенесення західної моделі в інші країни через неврахування різного потенціалу їхнього розвитку та здатності розвинених країн постійно вдосконалювати свою систему.

Доводиться, що на сучасному етапі варто більше говорити про «постмодернізацію», яка ґрунтується на прагненні до глибокого взаєморозуміння різних соціальних та політичних суб'єктів у суспільстві, пошуках нових суспільних цінностей, умінні досягати компромісу з принципових політичних питань та іншого.

Ключові слова: теорія модернізації, процес модернізації, постмодернізація, етапи модернізації, наздогоняюча модернізація.

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ТЕОРІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ В СОВРЕМЕННЫХ ПОЛІТОЛОГІЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Доказывается необходимость различать модернизацию как теорию и как процесс. Отмечается, что стоит различать модернизацию в широком смысле (как постоянный процесс продуцирования определенных ответов на вызовы окружающей среды) и в узком смысле (как процесс освоивания моделей экономического, социального, политического и культурного развития западного общества).

Раскрывается содержание теории модернизации как междисциплинарной системы взглядов, идей, схем и моделей анализа, которая раскрывает динамику преодоления отсталости традиционных обществ, изучает закономерности трансформации переходных обществ в современные, развитые.

Как процесс модернизация трактуется современной наукой как процесс приобретения менее развитыми обществами ряда черт, характерных для более развитых обществ.

Выделяется несколько этапов в эволюции теории модернизации, рассматриваются особенности каждого из них. Первый этап (середина 50-х- 60-тые годы XX ст.) был периодом зарождения и становления теории модернизации, формирования на ее основе конкретно-ориентированных моделей социально-экономического развития. На втором этапе модернизации состоялась переоценка идей первого этапа, а также анализ просчетов, выявленных общественно-политической практикой. Было доказано, что модернизация имеет и обратный вектор. Главным элементом, от которого зависит характер переходных процессов, стали считать социокультурный фактор. Третий, современный, этап модернизации (конец 1980-х - начало 1990-х годов), проходил в условиях распада мировой социалистической системы, когда постсоциалистические страны стремились, благодаря вестернизации, достичь уровня развитых западных стран. Отмечается ошибочность механического перенесения западной модели на другие страны, поскольку, таким образом не учитываются различия в потенциалах развития и способность развитых стран постоянно совершенствовать свою систему.

Доказывается, что на современном этапе стоит больше говорить про «постмодернизацию», которая основывается на стремлении разных социальных и политических субъектов в обществе к глубокому взаимопониманию, поиске новых общественных ценностей, умении достигать компромисса по принципиальным политическим вопросам.

Ключовые слова: теория модернизации, процесс модернизации, постмодернизация, этапы модернизации, догоняющая модернизация.

Julia Rudenko

Associate Professor, Ph.D. in Political Science,
National Academy of Security Service of Ukraine,
Street Maksymovycha M. 22, Kyiv, 03022, Ukraine,
uliarudenko507@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0002-5292-5334>

CONCEPTUALIZATION OF THE THEORY OF MODERNIZATION IN MODERN POLITICAL SCIENTIFIC RESEARCH

There is a need to distinguish between modernization as a theory and as a process. It is noted that modernization should also be distinguished in a broad sense (as a constant process of producing certain responses to environmental challenges) and in a narrow sense (as a process of learning models of economic, social, political and cultural development of Western society).

The content of the theory of modernization as an interdisciplinary system of views, ideas, schemes, and models of analysis is revealed, which reveals the dynamics of overcoming the backwardness of traditional societies, studies the patterns of transformation of transitional societies into modern, developed ones.

As a process, modernization is interpreted by modern science as a process of acquisition by less developed societies of a number of features characteristic of more developed societies.

There are several stages in the evolution of the theory of modernization, the features of each of them are considered. The first stage (mid-1950s and 1960s) was the period of the origin and formation of the theory of modernization, the development of concrete-oriented models of socio-economic development based on it. At the second stage of modernization there was a reassessment of the ideas of the first stage, analysis of miscalculations identified in socio-political practice. It has been proved that modernization has an inverse vector. The main element on which the nature of transitional processes and transformations depends, began to be considered a socio-cultural factor. The third, modern, stage of modernization (late 1980s - early 1990s) took place in the context of the collapse of the world socialist system, when post-socialist countries tried to become on a par with

developed Western countries through Westernization. There is an error in the mechanical transfer of the Western model to other countries due to disregard for the different potential of their development and the ability of developed countries to constantly improve their system.

It turns out that at the present stage it is worth talking more about "post-modernization", which is based on the desire for deep understanding of various social and political actors in society, the search for new social values, the ability to compromise on fundamental political issues and more.

Key words: *theory of modernization, process of modernization, post - modernization, stages of modernization, catching up modernization.*

Враховуючи багатоплановість перехідного процесу в Україні, не випадково у суспільствознавчій дослідницькій літературі можна зустріти різні терміни, що характеризують українське суспільство цього історичного періоду: перехідне, трансформоване, реформоване, модернізоване і т. п., які хоча часто вживаються як синоніми, але все ж таки наголошують на різних аспектах складного соціально-політичного процесу в країні, що сприяє більш адекватному і повному відображенню сутності специфічних аспектів глибоких соціальних зрушень. Найбільш цілісною, на нашу думку, є концепція модернізованого суспільства і, власне, теорія модернізації, від якої є похідним це поняття.

Актуальність теми пояснюється неоднозначністю змістовного наповнення феномена модернізації та спробою зацентрувати увагу на більш актуальних та спірних аспектах теорії модернізації.

Теоретичним підґрунтям концепції модернізації слугували ідеї Дж. Локка, А. Сміт, Ф. Тенніса, К. Маркса, пізніше – М. Вебера та Т. Парсонса.

Серед найбільш відомих учених – представників сучасної теорії модернізації – західні вчені С. Ліпсет, Г. Алмонд, Ф. Ріггз, Л. Біндер, С. Верба, Д. Коулман, Л. Пай, Д. Лапаламбара, С. Хантінгтон, В. Цапф, Ш. Ейзенштадт, Д. Лернер, Б. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу, П. Бергер, З. Бауман, Ж-Ф. Ліотар, Е. Гідденс та інші.

Окресленою проблематикою серед вітчизняних учених займаються: О. Бабкіна, Є. Бистрицький, Є. Головаха, В. Горбатенко, О. Данілов, В. Журавський, Г. Зеленько, О. Категоренко, А. Колодій, В. Кремень, І. Курас, О. Майборода, М. Михальченко, О. Фісун, М. Шаповаленко та інші.

Метою статті є актуалізація основних засад теорії модернізації, її змісту, етапів, форм.

Українська дослідниця М. Шаповаленко заявляє: «Слід розрізняти модернізацію як теорію і як процес, а також модернізацію в широкому сенсі (як постійний процес

виробництва певних відповідей на виклики оточуючого середовища) та в вузькому розумінні (як процес засвоєння моделей економічного, соціального, політичного та культурного розвитку західного суспільства, складовою якої є вестернізація» (Шаповаленко 2007).

Як відомо, термін «модернізація» вживається у науці з 50-х років ХХ століття. У процесі свого розвитку теорія модернізації згодом набула рис міждисциплінарної системи поглядів, ідей, схем, і моделей аналізу, «що розкриває динаміку подолання відсталості традиційних суспільств, вивчає закономірності трансформації перехідних суспільств у сучасні, розвинені» (Політична наука в Україні 1991-2016 2016: 75).

Як процес модернізація трактується сучасною наукою як «процес набуття менш розвиненими суспільствами низки рис, характерних для більш розвинених суспільств; найважливіший напрям у політичній діяльності низки країн; одна з глобальних проблем і необхідна умова здійснення нового світового порядку» (Словник політичної думки 1993: 269).

Поняття «модернізація» часто розглядається як тотальна трансформація традиційного або досучасного суспільства до того типу технологій та відповідній їх соціальній структурі, котрі характерні для економічно розвинених і політично відносно стабільних країн західного світу. В її основі, як вважає Е. Тадевосян, лежить визнання головною закономірністю соціального розвитку «постійної зміни й ускладнення політичних, економічних і культурних структур та їх функцій у відповідності з потребами раціонального і ефективного функціонування суспільства» (Тадевосян 1996:136).

Найбільш плідна розробка концепції модернізації представлена в аспектах «соціології розвитку» (Т. Парсонс, Ш. Ейзенштадт, Д. Лернер, Б. Мур, А. Етціоні, У. Ростоу) і «політології розвитку» (Г. Алмонд, С. Верба, Л. Біндер, Л. Пай, С. Хантінгтон). Приблизно останнього розглядають її як частину загального процесу модернізації, коли перетворення відбуваються в усіх основних

компонентах соціальної системи (в економічній, правовій, політичній сферах, у соціальних відносинах, культурі, системі освіти та ін.), але вибір модернізаційного розвитку починається і здійснюється саме у сфері політики, з вияву політичної волі до змін. Вони вважають, що процес модернізації включає насамперед вдосконалення політичних структур і механізмів соціально-політичного розвитку. Пріоритетними проблемами цього напрямку вважаються: впорядкування геополітичного простору через утворення національних або федеративних держав, централізацію та децентралізацію влади тощо.

Присутні також інтегрально-синтезуючі підходи, які враховують досягнення обох вищевказаних напрямків.

Досліджуючи сутність поняття «модернізація» польський соціолог П. Штомпка зазначає, що воно вживається у трьох значеннях. По-перше, це прогресивні соціальні зміни, коли суспільство рухається вперед відповідно до прийнятої шкали поліпшень. По-друге, модернізація – це комплекс соціальних, політичних, економічних, культурних та інтелектуальних трансформацій, що відбувалися на Заході з XV сторіччя і досягли свого апогею у XIX–XX сторіччях. Сюди відносять також процеси індустріалізації, урбанізації, раціоналізації, демократизації, поширення індивідуалізму, мотивацію успіху тощо. По-третє, це процес, що відбувається у відсталих або слаборозвинених суспільствах і пов'язаний із зусиллями, спрямованими на те, аби наздогнати провідні, найбільш розвинені країни та наблизитися до центру сучасних суспільств, залишивши позаду периферію (Губерський 2002).

У дослідницькій літературі виділяють три сучасні етапи становлення теорії модернізації. Перший етап (середина 50-х – 60-ті роки XX ст.) був періодом зародження і становлення теорії модернізації, вироблення на її основі конкретно-орієнтованих моделей соціально-економічного розвитку. На другому етапі модернізації відбулася переоцінка ідей першого етапу, а також аналіз прорахунків, виявлених суспільно-політичною практикою. Було доведено, що моделі економічного зростання і політичної інституалізації виявилися самі по собі малоефективними й не спрацювали майже ніде так, як було задумано. Тому в 70–80-ті роки XX ст. перехід до модерну розглядають як цілісний (зі змінами у соціальній, економічній, політичній і культурній сферах) та відносно

тривалий процес, під час якого можливий не лише розвиток, але й відновлення старих структур і їх занепад. Тому виокремлюють «наздоганяючу» модернізацію, «часткову», «рецидивну», а також модернізацію «глухого кута». Головним елементом, від якого залежить характер перехідних процесів і перетворень, почали вважати соціокультурний чинник. Саме тому в 70–80-ті роки загально визнаним стало те, що модернізація може здійснюватися тільки на основі збереження національних традицій, які «допомагають зняти загрозу соціальної дезорганізації» та забезпечити мирний соціальний розвиток. Позитивним прикладом цього став розвиток таких країн Далекого Сходу, як Японія, Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Гонконг. Третій, сучасний, етап модернізації, який датують кінцем 80-х–початком 90-х років, проходив за умов розпаду світової соціалістичної системи, коли постсоціалістичні країни намагалися завдяки вестернізації стати в один рівень з розвиненими західними країнами. Але наприкінці 90-х років виявилось, що у таких країнах, як Польща, Угорщина, Словенія, Чехія та Естонія, соціальні системи яких були ближче до західної моделі, процес модернізації здійснювався більш-менш успішно, тоді як в інших країнах він зумовив формування «диктатури нової формації». Лідери деяких країн приходили до влади псевдodemократично, використовуючи адміністративний ресурс і маніпулятивні засоби впливу на громадську думку, а свої цілі пояснювали виключно реформаторськими міркуваннями. Третій етап модернізації, який збігся з розпадом світової соціалістичної системи, зумовив запозичення, головним чином, саме західного варіанту, що на той час здавалося цілком виправданим. Однак аналіз механічного перенесення західної моделі в інші країни переконує у його помилковості, оскільки всі країни мають свій потенціал розвитку, який відрізняється. Крім того, розвинені країни не є сіамськими близнюками, вони постійно вдосконалюють свою систему, визначаючи свої пріоритети і враховуючи свої можливості (Степико 2011).

Інші вчені виокремлюють в еволюції теорії модернізації 5 таких етапів:

- 1) друга половина 1950-х–перша половина 1960-х рр. – період народження та швидкого зростання модернізаційних досліджень у класичній версії;
- 2) кінець 1960-х–1970-ті- критичний період, упродовж якого модернізаційна перспектива була піддана значній критиці (як внутрішній,

так і зовнішній) з боку конкуруючих теорій відсталості (залежності, залежного розвитку, що були сформульовані у 1960-ті рр.), у світосистемному аналізі І. Валлерстайна (друга половина 1970-х гг.), неомарксизму; 3) 1980-е рр. – посткритичний період відродження модернізаційних досліджень, протягом якого виявили себе тенденції шкіл теорії конвергенції та мікросистемного аналізу; 4) кінець 1980-х-1990-ті рр. – становлення неомодернізаційного та постмодернізаційного аналізу значною мірою під впливом грандіозних трансформацій у країнах Центрально-Східної Європи та Євразії; 5) кінець 90-х- сучасний період – вивчення впливу глобалізаційних чинників на процеси модернізації і постмодернізації та використання неklasичних підходів для вивчення модернізації (в першу чергу, синергетики). Остання, в певному сенсі, намагається компенсувати всі недоліки лінійного та структурно-функціонального підходів (Шаповаленко 2007: 107).

Механізм модернізації визначається цивілізаційними факторами та залежить від здатності того чи іншого суспільства до саморозвитку та соціальної організації суспільства, що модернізується. Відповідно до цих факторів виокремлюють такі модернізаційні макромоделі:

1) стихійна (або ендогенна) та органічна модернізація, яка формує модернізаційне ядро; 2) неогранична, «наздоганяюча» модернізація, яка визначається контактами з модернізаційним ядром та постійною імітацією її зразків (Шаповаленко 2007: 91).

До другого типу історично належить і процес поступового вдосконалення суспільства в Україні.

Тому сьогодні для України важливо врахувати ризики деконсолідації суспільства, втрати його цілісності та окремішності в умовах неорганічної модернізації, оскільки практика свідчить, що модернізація постійно супроводжується конфліктами і кризовими явищами, які нерідко піддають сумніву можливі позитивні наслідки й відкидають суспільство назад у його розвитку. Подібні ситуації, як зазначає В. Горбатенко, виникають унаслідок вторгнення готових зразків, напрацьованих модернізованим світом, у соціально-історичний контекст суспільства, яке не встигло пройти стадію модернізації за рахунок внутрішніх процесів (Горбатенко 1999). Таке відставання породжує суперечність між пережитками минулого й наслідками реформ. У результаті відбувається взаємне накладення типологічно

різномірних конфліктів, що викликає їхнє загострення і виникнення деструктивного симбіозу (Степико 2011: 148). Елементи модернізованого суспільства за таких умов перестають функціонувати як раціональні, а немодернізовані елементи втрачають здатність функціонувати як традиційні (Горбатенко 1999: 27-28).

Отже, як свідчить історія, радикальна модернізація – це досить складний і тривалий у часі процес, який може спричинити нестабільність системи. Найбільш небезпечною нестабільність є для перехідних суспільств, оскільки вони можуть, пройшовши кризову ситуацію (деформація окремих структур, окремих функцій або процесів усередині соціальної системи, а також окремі порушення міжсистемних зв'язків), кризу (загальна нестабільність соціальної системи як такої, коли порушується її цілісність), досягти найвищої стадії нестабільності – катастрофи (руйнація соціальної системи). І як зазначає О. Данилов, є лише два виходи з таких соціальних катастроф: «розпад, вмирання» такої соціальної системи й перехід у принципово нову якість, формування якісно нової соціальної системи» (Данилов 1997).

У цьому зв'язку французьким соціологом А. Туреном були введені поняття «контрмодернізація» та «антимодернізація». Контрмодернізація означає альтернативний варіант розвитку модернізації за незахідною моделлю. Антимодернізація означає протистояння модернізації, протидію їй з боку політичних та інтелектуальних еліт, тому що саме вони є основними агентами модернізації та зацікавлені в збереженні своїх привілеїв та статусних позицій у суспільстві (Touraine 1998).

Більше того, якщо бути більш точним, то частина дослідників стає на таку позицію – індустріальне суспільство як один із конструктів сучасності у ХХ ст. перейшло на наступну стадію – постіндустріальну. Тому, наприклад, з точки зору американського дослідника Р. Інглхарта, у сучасному постіндустріальному суспільстві наявна не стільки модернізація, скільки постмодернізація, в умовах якої тільки і можливо укріплення постматеріальних цінностей. У новій культурній ситуації демократизація успішна лише при переході до постмодерну, коли відбувається «Зсув від «матеріалістичних» цінностей з акцентом на економічну та фізичну безпеку до цінностей «постматеріальних», з акцентом на проблеми

індивідуального самовияву та якість життя...» (Инглхарт 1997: 10).

Серед західних учених, які торкаються проблеми суспільно-політичного прояву постмодерну, відзначилися: Т. Парсонс, У. Пфафф, Б. Гізен, І. Срубар, Н. Тсірос, З. Бауман, Ж-Ф. Ліотар, Ж. Дерріда, П. Козловські, Б. Гройс, Д. Харвей, Е. Гідденс тощо.

Отже, «постмодернізація» у політологічному плані може бути визначена як сучасна, більш досконала форма модернізації, ще передбачає перехід від традиційного чи сучасного суспільства до постсучасного, – здатного забезпечити собі стабільність, життєздатність і розвиток на основі багатоаспектних підходів з максимальним використанням властивостей окремих індивідумів, інституційно-інформаційного та соціального потенціалу, оптимального поєднання традиційних і сучасних цінностей, збереження особливостей і неповторності буття певного соціуму. Таким чином, постмодернізація в теоретичному сенсі тяжіє до культурно-духовного синтезу, який передбачає універсалізм іншого порядку порівняно з попереднім, часів становлення модернізаційної теорії. Цей універсалізм ґрунтується на прагненні до глибокого взаєморозуміння сторін, пошуках нових суспільних цінностей, умінні досягати компромісу з принципових політичних питань та іншого» (Горбатенко 1999: 175).

Цікаво, що особливістю модернізації в сучасній Україні, як вважають українські вчені, є її еволюція через низку об'єктивних системних криз. Зокрема Т. Пояркова зазначає, що кризовість має в українському суспільстві такі прояви: 1) блокування національних проектів модернізації глобальними процесами через нездатність національної ідентичності до гнучкої трансформації; 2) інерції форм колективного самоусвідомлення у вигляді співіснування національної та регіонально-територіальної ідентифікації; 3) перерозподіл внутрішніх ресурсів і поява нового правлячого прошарку, який блокує національні проекти модернізації, поширюючи ідеї про «особливий» шлях розвитку (Пояркова 2015).

Отже, попри все, вважаємо, що лише модернізація політичної системи зі всіма її підсистемами: інституціональною, нормативною, культурною, комунікативною, функціональною може суттєво змінити її якісний стан. Модернізація повинна носити цілісний та всебічний характер, торкаючись всіх компонентів системи. Бути органічною,

цілісною і відповідати всім потребам політикуму. Лише у такому випадку вона буде приречена на успіх.

ЛІТЕРАТУРА

Шаповаленко, М. 2007. *Политическое развитие современных переходных обществ: теоретические подходы и основные тенденции*. Х.: Издательство Харьковского национального университета внутренних дел.

Політична наука в Україні 1991-2016. Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень у двох томах / ред. О. Рафальський. 2016. К.: Парламентське видавництво. Т.2

Словник політичної думки. 1993. *Політологічні читання* 3: 269-274.

Тадевосян, Е. 1996. *Словарь-справочник по социологии и политологии*. М.: Знание

Губерський, Л. 2002. *Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз*. К.: Знання України.

Степико, М. 2011. *Українська ідентичність: феномен і засади формування*. К.: НІСД.

Горбатенко, В. 1999. *Стратегія модернізації суспільства. Україна і світ на зламі тисячоліть*. К.: Академія.

Данилов, А. 1997. *Переходное общество: проблемы системной трансформации*. Минск.

Touraine, A. 1998. "Modernity and Cultural Specificities", *International Social Science Journal* 18:448-450.

Инглхарт, Р. 1997. "Постмодерн: меняющиеся ценности изменяющегося общества", *Полис* 4: 8-12.

Пояркова, Т. 2015. *Кризовий синдром модернізації незалежної України: причини виникнення та засоби подолання*. Суми: Університетська книга.

REFERENCES

Shapovalenko, M. 2007. *The political development of modern transition societies: theoretical approaches and main trends*. Kharkov: Izdatel'stvo Har'kovskogo nacional'nogo universiteta vnutrennih del (in Russian).

Political Science in Ukraine 1991-2016. Theoretical and methodological principles and conceptual results of domestic research in two volumes / O. Rafalskyi. 2016. Kyiv : Parlamentske vydavnytstvo. T.2 (in Ukrainian).

Dictionary of Political Thought. 1993. *Political science readings*, 3: 269-274 2 (in Ukrainian)

Tadevosyan, E. 1996. *Dictionary-reference book on sociology and political science*. Moscow: Znanie (in Russian).

Huberskyi, L. 2002. *The culture. Ideology. Specialty: Methodological-Light Analysis*. Kyiv: Znannia Ukrainy (in Ukrainian).

Stepyko, M. 2011. *Ukrainian identity: phenomenon and principles of formation*. Kyiv: NISD (in Ukrainian).

Horbatenko, V. 1999. *Strategy for modernization of society. Ukraine and the world at the turn of the millennium*. Kyiv: Akademiia (in Ukrainian).

Danilov, A. 1997. *Transitional society: problems of systemic transformation*. Minsk (in Russian).

Touraine, A. 1998. "Modernity and Cultural Specificities", *International Social Science Journal*, 18:448-450.

Inglhart, R. 1997. "Postmodern: the changing values of a changing society", *Polis*, 4: 8-12 (in Russian).

Poiarkova, T. 2015. *Crisis syndrome of modernization of independent Ukraine: causes and means of overcoming*. Sumy: Universytetska knyha (in Ukrainian).

DOI: 10.26565/2220-8089-2020-37-04

УДК: 321.001

Гайко Олег Сергійович

ст. викладач, к. політ.н.,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
майдан Свободи, 4, Харків, 61022,
O.Gaiko@karazin.ua,
<https://orcid.org/0000-0001-9290-2658>

РЕСПУБЛІКАНІЗМ У СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ ТЕОРІЇ

Розглядаються основні теоретичні положення республіканської традиції в сучасній політичній теорії. Основну увагу зосереджено на роботах Ф. Петтіта і К. Скіннера. Представлено позицію республіканської традиції в політичній теорії другої половини ХХ ст. і аргументовано популярність цієї традиції сьогодні, висвітлено теоретичні передумови актуалізації республіканської теорії. Показано, яким чином республіканська теорія була актуалізована Кембриджською школою історії політичної думки. Розглянуто особливість республіканської теорії, яка полягає в двох моментах: відкритість республіканського проекту для альтернативних політичних теорій (проектів); представники республіканської теорії акцентують увагу не на політичній теорії, а на історії політичної думки, тобто не розробляють власний теоретичний проект, а актуалізують в політичній теорії і адаптують до сучасних політичних практик республіканську традицію. Простежено витоки республіканської традиції в історії західної політичної думки, особливу увагу акцентовано на розвитку республіканських ідей під час громадянської війни в Англії (1642-1651) і політичному/ідеологічному протистоянні між парламентарями та роялістами, акцентовано увагу на поняттях «політичне тіло» та «король-в-парламенті». Простежено критику республіканського розуміння свободи Т. Гоббсом та наслідки цієї критики для політичної теорії Нового часу. Показано, яким чином республіканське розуміння свободи витісняється негативною концепцією свободи в Новий час, чому ліберальна теорія починає базуватися на негативній концепції свобод. Розглянуто республіканське розуміння свободи як не-домінування (*non-dominatіon*) та співвідношення між концепціями позитивної свободи, негативною свободи і свободи як не-домінування. Представлено критику республіканською традицією ліберальної інтерпретації свободи. Висвітлено значимість теоретичних напрацювань республіканської традиції для сучасної політичної теорії та показано принципову відмінність республіканського підходу від ліберального.

Ключові слова: республіканізм, політична теорія, республіканська традиція, свобода, не-домінування, лібералізм, позитивна свобода, негативна свобода.